

вплинуло на спроби завдяки міжнародним зносинам сформувати із ЗУНР самостійного суб'єкта міжнародно-правових відносин. Однак, відзначимо, що за досить короткий час Державний Секретаріат закордонних справ ЗУНР домігся встановлення тісних міжнародних відносин із більшістю західноєвропейських держав, а також із головними державами Північної та Південної Америки. Чим підтвердив сильні прагнення до самовизначення і державницькі традиції українців.

Список використаних джерел

1. ЗУНР, 1918-1923: Ілюстрована історія. – Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт, 2008. – 524 с.
2. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданню 13 листопада 1918. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1013.23>
3. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України: історія і сучасність: Навч. посібник / Л. Є. Дещинський, А. В. Панюк. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2001. – 424 с.
4. Кравчук М. В. Організаційно-правові засади військового будівництва Західноукраїнської Народної Республіки // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. – 2003.– № 3-4 (7-8). – С. 34-41.
5. Дипломатична діяльність ЗУНР // Україна у міжнародних відносинах ХХ століття. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/10/1036.html>
6. Назарук О. Галичина й Велика Україна: Трактат, присвячений українським жінкам й військовим. – Львів: Накладом «Нової Зорі». – 1936. – 156 с.
7. Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918-1923 рр.): автореф. дис. к.ю.н. спец. 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / М. М. Кобилецький. – Львів: Львівський держ. ун-т ім. І. Франка, 1998. – 22 с.

Чурик М.В.

студентка I курсу

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доктор права

Українського вільного університету,

завідувач кафедри теорії та історії

держави і права THEU

Кравчук М. В.

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ 1917-1921 РОКІВ

Актуальність теми дослідження. Неможливо повною мірою зрозуміти і досягнути розвиток правової системи нашої держави та сучасного суспільства без вивчення історичних передумов їх становлення. Правовідносини, правова система, правові акти, правова

культура, свідомість – усі складові правового життя - формуються, виникають, розвиваються і змінюються під впливом певних історичних подій. А в елементах правової дійсності (правопорядок і правова система) відображаються реальні аспекти правового буття – правові форми діяльності держави закріплюють форми політичного режиму і форми правління, джерела права регулюють суспільне життя в усіх його проявах. Також варто зазначити, що правова дійсність впливає із теорії права та нерозривно пов'язана з нею, в той час як правова теорія бере свій початок у суспільно-політичних процесах та явищах. Звернення до першого історичного етапу формування державності України – періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр, а також ґрунтовне та глибинне дослідження історичної спадщини дасть змогу застосувати позитивний досвід державного будівництва та не допустити в майбутньому ті прикрі помилки, які стають перешкодою для розбудови цілісної суверенної правової держави, а також надасть можливість проаналізувати тенденції і закономірності формування правового буття суспільства, та визначити основні пріоритети його подальшого розвитку. Це й визначає актуальність обраної нами теми статті.

Аналіз досліджень. Науковій розробці правової системи України 1917-1921 рр. та питань державного будівництва цього періоду присвятили наукові роботи такі вчені: В. Баранов, І. Бойко, В. Головатенко, В. Дубов, М. Кравчук, В. Кульчицький, О. Мироненко, А. Михайлов, Ю. Оборотов, П. Рабінович, В. Румянцев, О. Салтовський, А. Хитра, а також українські та російські автори, як П. Гай-Нижник, Д. Дорошенко, Р. Лашенко, Ю. Манелюк, В. Потульницький, Ю. Манелюк, Д. Яневський. Цінними для обраного дослідження є праці О.Копиленка, які присвячені державотворчим процесам та законодавчій діяльності в Україні в 1917-1920 рр., а також подані окремі аспекти будівництва війська України [2].

Однак на сьогоднішній час не вироблено повномасштабної монографічної роботи яка б висвітлювала повно дану тему.

Отож *метою статті* є висвітлення основних засад становлення та розвитку правової системи України за доби визвольних змагань періоду 1917-1921 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасною правовою наукою правова система визначається як комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини та ін.). Тобто, поняття «правова система» має узагальнюючий характер. У кожній країні вона детермінована історичними та географічними факторами, є частиною соціальної системи держави. Правова система створює умови для нормального перебігу правового життя, забезпечення її стабільності, нейтралізації та витіснення з неї негативних юридичних явищ

(правопорушення, зловживання тощо) і є ґрунтовною основою для вивчення правового життя. Іншими словами, вона у відношенні до правового життя відіграє організуючу роль, надає їй певну єдність, правомірні починання, і має істотне значення для пізнання права, стану законодавства, діяльності судів певної країни.

У період 1917-1921 рр. правова дійсність України характеризується сплеском державотворчих процесів, формуванням українських еліт, що досить активно долучилися до утворення нового політико-територіального об'єднання на тлі зруйнованого імперського державного механізму. Основою виникнення державності у нашій державі завжди було самовизначення тієї або іншої форми державного правління, яка була прийнятною для конкретних суспільно-політичних умов і потреб.

Саме тому соціальні, політичні, економічні основи становлення української держави знайшли своє правове закріплення у своєрідних нормативних актах – універсалах, які є також були своєрідними елементами тодішньої правової системи.

Варто зазначити, що форма Української держави в добу визвольних змагань 1917-1921 рр. була змінною в залежності від того, яка політична сила приходила до влади. Так, Першим універсалом Центральної Ради було проголошено утворення Української автономної республіки з демократичним державним устроєм, головним носієм влади у якій мав стати, обраний шляхом рівних, прямих і таємних виборів, парламент. Другим Універсалом скасовувалося положення першого універсалу про поширення автономії в російській частині України. Третім Універсалом Центральна Рада проголосила створення Української Республіки як федеративної складової Російської демократичної республіки. Четвертим Універсалом було проголошено незалежність Української Республіки – парламентської республіки, унітарної держави з демократичним устроєм.

Також, у період УЦР почали закладатись основи судової системи України, відмінні від системи царської Росії. Своєї динаміки вони набули після проголошення Української Народної Республіки. Однак, Українській Центральній Раді не вдалося створити дієвих судових органів, які б сприяли стабілізації судочинства в країні. Запозичення царської моделі судових органів на початку 1917 року та діяльність німецьких та австро-угорських військово-польових судів весною 1918 року свідчать про недосконалість національних судових інституцій та тодішнього чинного законодавства.

Майже усі конституційні акти Української Народної Республіки опиралися на концепцію правової держави. Доцільно зазначити, що в УНР поняття правової держави ототожнювалися з принципом верховенства права і вважалося одним з найважливіших здобутків людської цивілізації. В основі конституційних актів було закладено такі загальноновизнані засади, як ствердження суверенітету держави та суверенітету народу, перерозподілу функцій між окремими органами

державної влади, забезпечення основних прав людини. Поєднання двох начал – незалежності та верховенства – означає як право держави на незалежність і свободу від посягань ззовні та зсередини, так і право панувати, володарювати, управляти, вільно приймати рішення, здійснювати функції верховної влади, тобто те, до чого прагнув український народ і те, що є актуальним і на сьогоднішній день.

Гетьманська держава П. П. Скоропадського будувалася на монархічних засадах і саме у цей період Українська держава якнайкраще продемонструвала ефективність та доцільність монархізму в кризових для суспільства умовах. Водночас, у часи гетьманської держави існували деякі ознаки республіканської форми правління, зокрема, відсутність закріпленого законом інституту монархічної династії, формальне обмеження строку повноважень гетьмана тощо.

Варто зазначити, діяльність П.П. Скоропадського сприяла досягненню вагомих здобутків: було стабілізовано економіку, фінансову систему; сформовано систему судочинства; продовжено створення регулярної національної армії, започаткованої у період УЦР; налагоджено дипломатичні стосунки з багатьма державами; засновано Українську академію наук, ряд державних університетів, культурних закладів тощо. П.Скоропадський намагався законодавчо врегулювати діяльність державних органів, що застосовували примус, і підпорядкувати їх спеціальному контролю. Основною метою правоохоронних органів був захист не тільки інтересів держави, але й громадян. Примус в Українській Державі виступав одним із основних правових засобів, на який покладались захист та відновлення прав та свобод громадян, і він не повинен був порушувати саме право [9].

У результаті приходу до влади Директорії було відновлено попередню назву держави – Українська Народна Республіка і республіканську форму державного устрою. Водночас, в період існування Директорії відбувся черговий етап переходу від парламентської до президентсько-парламентської форми державного правління з виразними рисами авторитаризму.

За Директорією були закріплені не тільки повноваження глави держави, а й законодавчі (їх вона здійснювала у взаємодії з урядом) та вищі виконавчі повноваження. Прагнення до зосередження сильної виконавчої влади в одному органі управління мало на меті встановлення порядку в країні та припинення хаосу й анархії [1, с. 315].

Хотілося б зазначити, що процес розбудови національної державності в добу Директорії УНР відбувався за надзвичайно складних внутрішньополітичних і міжнародних умов.

Закономірностями становлення і розвитку законодавства України періоду 1917-1921 рр. можна визначити певну послідовність (наскільки давали змогу обставини воєнного стану) розвитку правової системи, орієнтація на світовий досвід та пошук оптимальних шляхів реалізації основ державного суверенітету. Суверенне право визнавали і виразно

його стверджували всі основні акти різних утворень Української держави: універсали, закони й Конституція, ухвалені Українською Центральною Радою, грамоти і закони, проголошені гетьманом П. Скоропадським та декларації, універсали і закони Директорії УНР. Тому можна стверджувати про єдність правової основи відновленої на початку ХХ ст. Української держави незалежно від її різновиду. У процесі генезису Української держави змінювалися лише форми влади, політичні режими та способи її розбудови при збереженні прагнення створити незалежну, суверенну, демократичну, багатонаціональну, правову державу [7, с. 91-95].

Здобутком Центральної Ради у галузі законодавчої діяльності можна вважати те, що вона торкнулася багатьох галузей права – від кримінального до міжнародного. Нормативно-правові акти конституційного характеру УЦР свідчать про розвиток української державності у напрямку розбудови правової держави з гарантованим захистом прав і свобод усіх її громадян.

На думку М. В. Кравчука, однією з важливою рис УЦР було впровадження нею, з перших днів заснування, функції представництва всього українського народу, адже вона постійно зверталася до народу і діяла від імені народу, що отримало суспільне схвалення. У своїх працях він підкреслив, що у зв'язку веденням Україною війни за свою незалежність найбільш розвиненим в різних формаціях у вказаний період було військово законодавство. Зокрема, Закон «Про створення народного війська (народної міліції)», Закон «Про загальний військовий обов'язок», Закон «Про надзвичайні військові суди», Закон «Про політично-правове становище військовослужбовців», Закон «Про матеріальне забезпечення родин козаків» тощо [3; 4; 5; 6].

Стримуючим фактором, який кардинально вплинув на законодавчу діяльність Центральної Ради, був брак часу та непрофесіоналізм. Водночас, законодавча діяльність Центральної Ради стала фундаментом законодавства доби Гетьманату і Директорії. Перші нормативно-правові акти конституційного характеру УЦР переконливо свідчать про розвиток української державності у напрямку розбудови власної правової держави з гарантованим захистом прав і свобод усіх її громадян.

Перевага конституційних актів у законодавстві новітньої Української держави обумовлена необхідністю визначення демократичної спрямованості державної політики. І чи не найголовнішим завданням для кожного з державних утворень, що виникали в Україні за період 1917-1920 рр. було вироблення і впровадження Основного закону – Конституції. Це були виважені, ретельно розроблені, деталізовані нормативно-правові акти вищої юридичної сили. Ці документи є не просто історичними пам'ятками, а істотним аргументом існування Української держави, правовою основою її державності [8].

Висновки. Таким чином, для правової дійсності Української держави

у досліджуваному періоді характерним є активізація державотворчих процесів, возз'єднання українського народу з ідеєю створення незалежної держави. Зважаючи на ряд внутрішніх протиріч та зовнішніх перепон з боку сусідніх держав, у період визвольних змагань початку ХХ століття Україні вперше вдалося заявити про себе як про незалежну європейську державу з своїм власним напрямком розбудови державно-правового життя.

Характерною рисою системи законодавства періоду 1917-1921 років було те, що багато з прийнятих Українською Центральною Радою, урядом П.Скоропадського та Директорії нормативно-правових актів не діяли у зв'язку зі зміною влади та складною політичною і воєнною ситуацією. Однак втілені в них політико-правові ідеї могли стати основою розвитку всіх галузей права за сприятливіших умов. Також важливим досягненням стало проголошення Конституції, оскільки її творці мислили демократично і були гуманними політичними діячами, які мріяли створити правову модель громадського порядку для України.

Попри все вищезазначене варто зазначити, що для нинішнього етапу державотворення найбільш цінним є саме власний досвід розбудови України на початку ХХ ст., який потребує більш детальної наукової розробки.

Список використаних джерел

1. Головатенко В. І. Розвиток інституту глави держави в конституційній теорії та практиці України періоду національного відродження 1917-1921 рр. / В. І. Головатенко // Актуальні проблеми політики. – Вип. 42. – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 312–324.
2. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920: навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 208с.
3. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993рр. (Орг., структура, штати): Іст.-правове дослідження / М. В. Кравчук. – Івано-Франківськ – Коломия: Плай; Вік, 1997. – 292 с.
4. Кравчук М. Організаційно-правові засади військового будівництва Української Держави / М. Кравчук // Актуальні проблеми правознавства: науковий збірник ЮІ ТАНГ.– Тернопіль, 2001. – Вип. 3. – С. 18-28.
5. Кравчук М. Організаційно-правові засади формування Збройних Сил України в 1917-1920 рр. / М. Кравчук //Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – Тернопіль, 2001. – Вип. 4. – С.11-22.
6. Кравчук М.В. Організаційно-правові основи формування Армії України на початку ХХ ст.: загальнотеоретичний аспект // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 6. – С.159-162.
7. Подковенко Т. Система законодавства в Україні в 1917 – 1921 рр. / Т. Подковенко // Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – Тернопіль, 2001. – Вип. 2. – С. 91-95.
8. Подковенко Т. О. Становлення системи законодавства України в 1917-1920 роках (Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія УНР): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. О. Подковенко. – К., 2004. – 20 с.
9. Хитра А. Я. Державно-правові погляди Павла Скоропадського: автореф. дис. ...канд. юрид. наук / А. Я. Хитра – Львів, 2003. – 21 с.